

NSVL KOHTU RAHVAKOMISSARIAADI ÜLELIIDU-
LINE JURIIDILISTE TEADUSTE INSTITUUT

RAHVAKOHTUNIKU JA RAHVAKAASISTUJA
BIBLIOTEEK

S. N. ABRAMOV

**KOHTUISTUNG
TSIVIILASJADES**

RK „TEADUSLIK KIRJANDUS“
TARTU 1941

Kohtuorganid on viimasel ajal täienenud uute kohtutegelastega, kel puudub veel vajalik vilumus kohtutöös.

Need seltsimehed vajavad igapäevast praktilist abi.

„Rahvakohtuniku ja Rahvakaasistuja Biblioteegil“ on ülesandeks täita lünka populaar-juriidilises kirjanduses. Biblioteek koosneb annetest, mis käsitlevad üksikuid küsimusi kriminaal-, tsiviil-, kohtu- ja teistest õiguse harudest.

A-11726

NSVL KOHTU RAHVAKOMISSARIAADI ÜLELIIDU-
LINE JURIIDILISTE TEADUSTE INSTITUUT

RAHVAKOHTUNIKU JA RAHVAKAASISTUJA
BIBLIOTEEK

S. Kebab

S. N. ABRAMOV

KOHTUISTUNG
TSIVIILASJADES

TOIMETANUD I. T. GOLJAKOV

RK „TEADUSLIK KIRJANDUS“
TARTU 1941

Tõlgitud teose järgi: С. Н. Абрамов: «Судебное заседание по гражданским делам». Юридическое издательство НКЮ СССР. Москва, 1939.

Tõlkija: A. Perandi.

 EESTI ÕIGUSKESKUSE
RAAMATUKOGU

int. nr. 1080

kirjandus

i4285233x

Peatoimetaja H. Kruus. Vastutav toimetaja E. Ilus. Tehniline toimetaja J. Ots. Korrektor M. Kindlam. MB-1312. Trük. tellim. nr. 21. Ladumisele antud 31. XII 40. Trükkimisele antud 13. II 1941. Paberi formaat 73 × 103. ¹/₃₂. 24 300 täher. 1 trpg. Autoripoognaid 2,1. Trükipoognaid 3,5. Tiraaž 3100. Trükitud natsionaliseeritud „Noor-Eesti“ trükkikojas, Tartu, Kastani 38, 1941. Hind 1 rbl. 50 kop.

С. Н. Абрамов: «Судебное заседание по гражданским делам». На эстонском языке. Эгосиздат «Научная Литература», Тарту.

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

I p e a t ü k k .

TSIVIILASJADE KOHTUISTUNGI POLIITILINE JA PROTSESSUAALNE TÄHTSUS.

Kohtuistung on tsiviilprotsessi põhiline, otsustav staadium.

Erinevalt kriminaalprotsessist, kus kogutud tõendid on eeluurimise korras juba enne kohtuistungit esialgselt kontrollitud, toimub tsiviilprotsessis esmakordne kontroll, kõigi tõendite uurimine alles kohtuistungil. Siin määratakse vaidluse olemus, poolte tõelised vahekorrad, siin otsustatakse küsimus selle kohta, kas hageja õigused on rikutud, kas neid rikkus kostja. Kohus teeb sotsialistliku riigi nimel oma otsuse selle alusel, mis kohtuistungil on kindlaks tehtud; kohus otsustab nõukogude seaduse alusel vaidluse, ennistab kostja poolt rikutud hageja õigused või kinnitab poolte õiguste ja kohustuste olemasolu või puudumist. Pooled peavad kohtuotsusele alistuma, vastasel korral täidetakse see otsus sundkorras kohtutäituri poolt.

Tsiviilvaidluse arutamise ja kohtuistungil, otsuse tegemisega ja selle sundkorras täitmisega lahendab kohus mitte üksnes antud konkreetse vaidluse, kaitseb mitte üksnes antud kodaniku õigusi, vaid näitab konkreetsete näidistega, kuidas tööliste ja talu-

poegade sotsialistlik riik sotsialistliku ülesehitustöö ja nõukogude kodanike huvides reguleerib kodanike, asutiste, ettevõtete ja ühiskondlike organisatsioonide vahekordi.

Iga, ka kõige tähtsusetumana näiva tsiviilasja kohtulik arutamine omab määratud poliitilist tähtsust. Kohtulik arutamine kasvatab igas töötava rahva liikmes lugupidamist nõukogude seaduse vastu, mis on vahendiks, mille abil tööliste ja talupoegade sotsialistlik riik ehitab iga NSVL kodaniku õnneliku, jõukat elu.

Seega täidab kohus ühe tähtsamaist ülesandeist, mis NSVL, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadusega tema peale on pandud. Defineerides suure Stalinliku Konstitutsiooni alusel õigusemõistmise ülesandeid NSVL-s, määrab see seadus § 3-s, et „Kohus kasvatab kogu oma tegevusega NSVL kodanikke kodumaa- ja sotsialismitruuduse vaimus, nõukogude seaduste täpse ja kõrvalekaldu mata täitmise, sotsialistlikusse omandisse hoolitsevalt suhtumise, töödistsipliini, riiklikusse ja ühiskondlikusse kohusesse ausalt suhtumise ja sotsialistliku kooselu juhiseist lugupidamise vaimus“.

Vladimir Iljitš Lenin osutas nõukogude kohtu tähtsaimale ülesandele, mis seisneb selles, et „... kindlustada töötava rahva distsipliini ja enesedistsipliini kõige valjem läbiviimine“ (L e n i n, Teosed, XXII k., lk. 424).

Määratu poliitiline tähtsus, mida seltsimees Stalin annab nõukogude kohtule, on leidnud selget väljendust suures Stalinlikus Konstitutsioonis, kus kohus on tõstetud enneolematule kõrgusele, kus on väljendatud meie kohtukorralduse vankumatud tõelised

demokraatlikud alused, mis kindlustavad meie tõelisele rahvakohtule võimaluse kaasa aidata töötava rahva kommunistlikule kasvatusel.

Kohtu ees seisvad tohutud ülesanded täidetakse tema poolt esmajoones ja peamiselt kohtuistungil, mis toimub seadusega kindlaksmääratud, asjas edukat ja kõige kindlamat tõe leidmist garanteerivates vormides. Need vormid kindlustavad poolte tõeliste vahekordade kindlaksmääramist, tuvastamist, ja seadusliku ning põhjendatud otsuse tegemist.

Need vormid kaitsevad poolte õigusi, keda kohus ära kuulab ja kellele ta annab võimaluse esitada kõik vajalikud tõendid oma nõuete või esitatud nõuetele vastuväidete kinnitamiseks. Need vormid annavad pooltele võimaluse kaitsta oma õigusi, peale selle kohustavad nad kohut pooli oma initsiatiivi ja aktiivsusega nende õiguste kindlakstegemisel abistama.

„Kohtunik peab,“ ütleb seltsimees M. I. Kalinin, „antud konkreetses asjas, tolles olukorras, milles see asi toimus, mitte üksnes poliitiliselt õigesti orienteeruma, õigesti hindama, ära tundma asjast osavõtvaid inimesi, selgitama iga antud asja kõik vedrud, tema klassilise tõelise iseloomu ja olemuse, — vaid ta peab peale selle tegema seda veel nii veenvalt, nii näitlikult, et ta mitte üksnes ise ja rahvakaasistujad, vaid ka kõik kohtus viibivad isikud asjas orienteeruksid ja kohtu poolt tehtud otsuse õigsusest aru saaksid“ (M. I. Kalinini kõne NSVL Ülemkohtu 10. aastapäevale pühendatud pidulikul istungil, „Sovetskaja Justitsija“ 1934. a., nr. 13).

Seda kohtuotsuse veenvust saavutatakse kohtuistungil läbiviimisega vastavas seadusega määratud korras. See kohtuotsuse veenvus sunnib kodanikke

kokkukõlastama oma käitumist, oma suhteid teiste kodanikega, Nõukogude riigiga, vastavalt nõukogude seadustele. Selles seisneb määratu ühiskondlik-poliitiline ja protsessuaalne tähtsus, mis on kohtuistungil tsiviilasjades.

Esitatust järgneb päris selgesti, et kohtuliku arutamise protsessuaalne kord on vajalikuks tingimuseks, mis garanteerib õigusemõistmise teostamise õigust.

Hooletu suhtumine protsessiseaduse nõuetesse ei saa jääda peegeldumata asjaarutuse õigsusele ja ühes sellega kohtuotsuse õigsusele ning viib selle äramuutmisele, millega õõnestatakse kohtu autoriteeti ja kohtuotsus ei saavuta järelikult seda poliitilist tähendust, mis tal peab olema.

Kohus ei saa kasvatada seadustest lugupidamist, kui ta ise ei näita eeskuju nende täpseks täitmiseks.

Kohtuistungil leiavad nõukogude tsiviilprotsessi demokraatlikud printsiibid oma kõige täielikuma kehastuse.

II p e a t ü k k.

PÕHIPRINTSIIBID, MILLELE ON E HITATUD KOHTUISTUNG.

Printsiibid, millele on ehitatud kohtuistung, on järgmised: võistlevus, poolte võrdõiguslikkus, avalikkus, suulisus ja vahenditus, õiguse kindlustamine pooltele kohtus esineda ja asja materjalidega tutvuda emakeeles ja katkestamatus.

Enne kui minna iga printsiibi vaatlemisele üksikult, on vajalik peatuda dispositiivsuse printsiibil kui

ühel tähtsamal tsiviilprotsessi printsiibil, millel on määratu tähtsus just kohtuistungil.

Dispositiivsus seisneb nõukogude tsiviilprotsessis poolte õiguses käsutada neile kuuluvaid materiaal-seid ja protsessuaalseid õigusi. Kodanlikud teadlased seletavad dispositiivsuse printsiipi järgmiselt: kõik inimesed on seaduse ees võrdsed, igale õiguse subjektile kuulub täielik vabadus käsutada oma (talle isiklikult kuuluvaid) õigusi; kes tahab oma õigust teostada, peab ise selle eest hoolitsema, riik ei sega end kodanike era-varavahekordadesse. Ilma huvitatud isiku avalduseta ei asu kohus tsiviilvaidluse läbiväärtamisele. Hagejale kuulub õigus käsutada oma hagi ja protsessi käiku ennast: ta võib asja menetluse peatada, hagist loobuda jne. Kostjal on omakorda õigus hagi tunnustada. Pooled võivad sobingu sõlmida, otsuse peale edasi kaevata jne. Kõik poolte korraldused on kohtule kohuslikud, ta ei sega end „era-vara-õigustesse“. Tegelikult pole see nii. Kodanlikus ühiskonnas pole kõik inimesed seaduse ees faktiliselt võrdsed, seadus ise kaitseb varakat varatu vastu; kui aga seadus ise ei kaitse varaka huvisid, segab riik kohtu näol vahele ja kindlustab varaka huvid.

Meil aga, sotsialismimaal, kus on kindlustatud isiku poliitiline ja majanduslik vabadus, kus isiku ja ühiskonna huvid ühendatakse harmooniliselt, ei takista õiguste teostamisel ja kaitsmisel isiku initsiatiiviavaldus sugugi riigi aktiivset osa. Seepärast seisneb dispositiivsuse printsiip nõukogude tsiviilprotsessis mitte üksnes poolte initsiatiivis ja aktiivsuses, vaid ka kohtu ja prokuratuuri ning teatud juhtumel ka riigiasutiste ja ühiskondlike organisatsioonide initsiatiivis ja aktiivsuses.

VNFSV TsPK § 2 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavate paragraafide järgi asub kohus asja läbivaatamisele üksnes sellest huvitatud poole avaldusel, kuid kohus võib TsPK sama paragraafi alusel asuda asja läbivaatamisele ka prokuröri avalduse põhjal. Lastele vanematelt ülalpidamisvahendite (alimentide) nõudmise ja isaduse kindlakstegemise asjad võetakse kohtu poolt menetlusele mitte üksnes vanemate, vaid ka eestkostjate avaldusel, perekonnaseisukäitajate osakonna teadaandel, emade- ja lastekaitse organi, eestkoste, ametiühingu hagi põhjal, kuid neid võib alustada ka kohtu enese initsiatiivil (VNFSV TsPK § 2-a ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid).

Ebaõiglase töölt vallandamise asjades võib kohus, mõistes ettevõttelt välja tasu hageja sunnitult töölt puudumise eest, omal initsiatiivil mõista tööliste ebaõiglaselt vallandamises süüdlase isiku tasuma ettevõttele tekitatud kahju (VNFSV TsPK § 172-a ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid).

Prokuröril on õigus asjasse astuda igas protsessi staadiumis.

Dispositiivsuse printsiip väljendub kohtuistungil selles, et hageja võib hagist loobuda, oma haginõudeid suurendada või vähendada, kostja võib hagi tunnustada, pooled võivad sobingu sõlmida. Kõik need poolte korraldused pole kohtule selles mõttes kohuslikud, et kohus peab neid kontrollima, kas nad pole seadusvastased, pole sihitud seadusemöödangule, seaduse rikkumisele, riigi või kolmandate isikute huvide rikkumisele või kas need korraldused pole tehtud pettuse, ähvarduse jne. mõjul. Ja ainult sel juhul, kui kohus veendub, et ülalooteldud momente

ei ole, võib ta asja hageja hageist loobumise või poolte leppimise tõttu lõpetada või jälle hagi rahuldada selle tunnustamise alusel kostja poolt. Oma otsuses ei ole kohus seotud haginõuete ulatusega ja võib hagejale välja mõista rohkem, kui see palub (VNFSV TsPK § 179).

Dispositiivsuse printsiip avaldub ka selles, et õigus otsuse peale edasi kaevata on mitte üksnes poolel, vaid selle vastu võib protesti esitada ka prokurör. Teise instantsi kohus ei ole seotud edasikaebuses osutatud põhjustega, motiividega; revisjoni korras on ta kohustatud otsust täies ulatuses ja igakülgsest kontrollima nii edasikaebuse esitanud poole suhtes kui ka otsusele mitte edasikaevanud isikute suhtes.

Võistlevus ja poolte võrdõiguslikkus. Tihedas seoses dispositiivsuse printsiibiga on võistlevuse printsiip. Selle printsiibi parim vaatlemine on võimalik ainult üheaegselt teise printsiibiga, nimelt poolte võrdõiguslikkuse printsiibiga.

Võistlevus tähendab sellist protsessi organisatsiooni, mille puhul kohtu ees esinevad kaks võrdõiguslikku poolt — hageja ja kostja, kel on võrdsed õigused kogu asjaarutamise kestel. VNFSV TsPK § 118 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid määravad, et „Kumbki pool peab tõendama need olud, milledele ta toetub kui oma nõuete ja vaiete alusele. Tõendid esitatakse poolte poolt, samuti võib neid koguda ka kohus omal algatusel. Kui esitatud tõendid ei ole küllaldased, siis võib kohus pooltele ette panna esitada täiendavaid tõendeid“.

Kodanlikud teoreetikud väidavad silmakirjali-

kult, „...et aktiivne osa protsessis peab tervikuna kuuluma pooltele ja kohus peab olema ainult passiivseks pealtvaatajaks tema ees toimuvale võitlusele eseme pärast, millega mitte kellelgi peale tema pärast vaidlevate pole mingit tegu“.

Selle väite silmakirjalikkus seisneb selles, et kodanlikus kohtus toimub võitlus kahe ebavõrdse poole vahel ning ebavõrdsete võitlusvahenditega, ja kohus ei jää sugugi „passiivseks pealtvaatajaks“, vaid aitab selles võitluses nii või teisiti ühte poolt, kuid poolt, kes on niigi seaduse enesega kaitstud ja omab suurepäraseid kaitsevahendeid.

Meie seadus juhib pooli sellele, et nad on esma-joones kohustatud lootma omaenese initsiatiivile ja aktiivsusele kõigi asjaolude selgitamisel ja põhjendamada neid vajalike tõenditega. Pooled ise peavad esitama tõendid oma nõuete või esitatud nõuete suhtes oma vastuväidete põhjendamiseks, kuid seadus kohustab kohut mitte „passiivseks pealtvaatajaks“ jääma, vaid aktiivselt ja iseseisvalt selgitama kõik asjaolud, välja nõudes vajalikud tõendid. Sotsialistliku riigi huvisid ja kodanike õigusi kaitsvale nõukogude kohtule pole ükskõikne poolte vahel toimuv vaidlus. Otsus asjas peab olema põhjendatud ja seaduslik, vastama sotsialistliku riigi ja ühes sellega üksikute kodanike huvidele. Seepärast peab kohus kõigi asjaolude selgitamises ilmutama initsiatiivi ja aktiivsust.

See ei tähenda mingil määral, et pooled peavad jääma passiivseks; poolte ja kohtu initsiatiivi ja aktiivsuse ühendamine annab võimaluse kindlaks teha tõde ja poolte tegelikke vahekordi tõeliselt demokraatlikes vormides.

Säilitades poolte õiguste kaitsmise täieliku objektiivsuse, peab kohus kõigiti püüdma poolte õigusi ja vahekordi selgitada. Nõukogude kohus ei tohi ignoreerida ka poolte faktilist ebavõrdsust protsessis. Seepärast peab kohus, mitte piirdudes esitatud seletustega ja materjalidega, pooltele esitatud küsimuste kaudu kaasa aitama asja lahendamiseks oluliste asjaolude selgitamisele ja nende põhjendamisele tõenditega, osutades kohtu poole pöörduvaile töötava rahva liikmeile aktiivset kaasabi nende õiguste ja seaduslike huvide kaitsmisel, et juriidiline teadmatuse, puudulik kirjaoskus ja muud sellesarnased asjaolud ei oleks neile kahjuks. Sealjuures selgitab kohus pooltele nende protsessuaalseid õigusi, teatades tagajärgedest, mis on seotud protsessuaaltoimetustega või nende ärajätmisega (VNFSV TsPK § 5 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid).

Pooltel on õigus mitte üksnes tõendeid esitada, vaid ka 1) aktiivselt osa võtta iga üksiku tõendi läbivaatamisest, 2) anda seletusi iga üksiku tõendi kohta, olenemata sellest, kes selle tõendi esitas, 3) osutada seda tõendite läbivaatamise korda, mida nad loevad kõige otstarbekohasemaks, 4) algatada igasuguseid taotisi, 5) pärast tõendite läbivaatamise lõppemist esitada kohtule oma seletusi (poolte vaidlus).

Kohus otsustab kõik kohtuistungil tekkivad küsimused, kõik poolte taotised, ta võib poolte arvamusega nõustuda või mitte nõustuda, kuid ühtki kohtu määrust asja läbivaatamise, tõendite väljanõudmise või asja juurde lisamise või nende läbivaatamise korra kohta ei või ta teha ilma poolte arvamuse ärakuulamiseta. Protsessis poolte õiguste ignoreerimine,

nende õiguste rikkumine on revolutsioonilise seaduslikkuse jämedaim rikkumine.

Ühes sellega peab kohus meeles pidama, et pooled on kohustatud kasutama neile kuuluvaid protsessuaalseid õigusi heausklikult. Kohus peab seepärast tõkestama igasuguseid kuritarvitusi ja avaldusi, mille sihiks on asja läbivaatamist venitada või protsessi segaseks teha (VNFSV TsPK § 6 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid).

Pole raske veenduda, et võistlevuse printsiip on teostatav üksnes siis, kui mõlemad pooled on võrdsed, ja mitte vormiliselt, vaid faktiliselt. Kus pole poolte võrdõiguslikkust, seal ei või olla ka juttu võistlevuse printsiibi teostamisest, järelikult ei või olla ka juttu objektiivsusest, poolte tõeliste õiguste ja vahetkordade kindlakstegemisest.

Nõukogude sotsialistlik tsiviilprotsess on ehitatud laia demokratismi alustele, seepärast on kohtuistung rajatud ka poolte tõelisele võrdõiguslikkusele, poolte ja kohtu initsiatiivile ja aktiivsusele.

Kohtuistungi **avalikkuse** printsiip avaldub selles, et kohtuistungil kogu kohtutegevus peale otsuse arutamise ja koostamise toimub avalikult. Asja arutatakse poolte juuresolekul ja osavõtul. Iga soovija võib kohtus viibida.

See printsiip on täielises kokkukõlas nende ülesannetega, mis on pandud nõukogude kohtule. Kohtu kasvatav osa on teostatav ainult sellega, et asja arutamine toimub avalikult. Töötava rahva laiadel massidel on võimalik kohtuotsustega tutvuda mitte üksnes kohtusaalis, vaid ka ajakirjanduse kaudu, milles võidakse esitada aruannet kohtuistungist.

Seesugune kohtuistungi korraldus võimaldab

kohtule sidet luua oma valijatega, töötava rahva laiade massidega.

Just seepärast seati sisse kohtu avalikkus nõukogude kohtu organiseerimise esimestest päevadest alates. Suur Stalinlik Konstitutsioon muutis selle protsessuaalse printsiibi konstitutsiooniliseks printsiibiks. NSVL, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse § 8 määrab kokkukõlas NSVL Konstitutsiooni § 111-ga, et „asjade arutamine kõigis NSVL kohtuis on avalik, kuivõrd seadus ei ole teinud erandeid“.

Nii tuleb avalikult arutada kõiki asju kõigis kohtutes. Erandid sellest reeglist on ette nähtud VNFSV TsPK § 95 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavates paragraafides, mis näevad ette, et asja arutamine on lubatud kinniste uste taga: a) kui avalik arutamine võib asjaolude kohaselt mittesoovitav olla riikliku saladuse hoidmise vaatepunktilt ja b) kui asjaolud riivavad poolte intiimelu.

Neil juhtudel peab kohus tegema motiveeritud määruse, täpselt osutades, millistel alustel ta loeb vajalikuks asja arutada kinnisel kohtuistungil. Kohus võib teha istungi kinniseks kuulutamise määruse ka ainult üksikute asjaolude selgitamiseks. Seejuures on istung kinnine ainult kõrvalistele isikutele; pooled, nende volinikud, eksperdid, tõlgid ja tunnistajad võtavad ka kinnistest istungitest osa.

Kohtuotsus kuulutatakse igal juhul avalikult.

Suulisus ja vahenditus. Nende printsiipide olemus seisneb selles, et kohus peab tutvuma tõenditega, kogu asja materjaliga ja läbi vaatama, uurima iga tõendit vahenditult ja suuliselt. Kohtunikud, kel

tuleb asja kohta otsus teha, peavad isiklikult ära kuulama poolte seletused, tunnistajate öeldised, ekspertide arvamused, tutvuma kõigi asjas olevate dokumentidega ja üle vaatama asitõendid.

Tuleb meeles pidada, et nende printsiipide täitmine annab istungisaalis viibijaile võimaluse kontrollida kohtuotsuse õigsust; otsus omandab suurema veenvuse, kohtu autoriteet muutub kindlamaks.

Protsessi katkestamatus. Vahendituse printsiip tingib vajaduse iga tsiviilasja läbi vaadata katkestamatult ja samas kohtunike koosseisus.

Protsessi katkestamatuse printsiip eeldab sellist kohtuliku läbivaatamise korda, mille puhul kogu faktiline materjal vaadatakse läbi ja võetakse vastu ühe muutumatu kohtukoosseisu poolt, kusjuures see kohtukoosseis, asudes asja läbivaatamisele, ei või kõrvale kalduda teisele tööle või teiste asjade läbivaatamisele, enne kui kord alatud asja läbivaatamine on lõpetatud.

Kerge on kujutella, et kohtu koosseisu muutmine asja läbivaatamise protsessi jooksul põhjustab vahendituse ja suulisuse printsiibi jämedat rikkumist, sest uuel kohtu koosseisul pole enam võimalust vahenditult ja suuliselt vastu võtta kohtu poolt juba ärakuulatud osa asja faktilisest materjalist. Sel juhul muutub protsess kirjalikuks ja mingist vahenditusest ei saa juttugi olla. On samuti lubamatu, kui vaheajal, mis peetakse näiteks ekspertiisi arvamuse koostamiseks, arutatakse teist asja. Sel juhul lähevad mitme asja kohta käivad asjaolud segi. Kui asja arutamine on edasi lükatud, tuleb asja uut läbivaatamist alata uuesti kõigi tõendite kohusliku uurimisega. Kui asja läbivaatamise protsessi jooksul rahvakaasistuja välja lan-

ges, tuleb asja arutamine edasi lükata, —kohtu koosseisu uut kaasistujat kutsuda ja asja arutamist jätkata ei tohi. Suurte asjade arutamise puhul soovitatakse kohtu koosseisu kutsuda varu-kaasistuja, kes viibib kogu aja kohtu istungil ja kaasistujatest ühe väljalangemise korral asendab teda, ning asja arutamine jätkub.

Õiguse kindlustamine pooltele nii kohtus esineda kui ka asja materjalidega tutvuda emakeeles. Printsiihid, mille järgi ehitatakse kohtuistung — võistlevus, poolte võrdõiguslikkus, suulisus, vahenditus —, on teostatavad ainult siis, kui asja läbivaatamine kohtu poolt toimub poolte emakeeles. Just sellepärast on, kokkukõlas Lenini-Stalini rahvuspoliitikaga, nõukogude kohtus osutatud erilist tähelepanu sellele, millises keeles peab toimuma kohtupidamine. See printsiiip on fikseeritud suures Stalinlikus Konstitutsioonis, mis § 110-s määrab: „Kohtupidamine toimub liidu- või autonoomse vabariigi või autonoomse oblasti keeles; isikuile, kes seda keelt ei valda, tagatakse täielik võimalus asja materjalidega tõlgi kaudu tutvuda, samuti ka õigus kohtus oma emakeeles esineda.“ Üksikute liiduvabariikide konstitutsioonides on öeldud, et kohtupidamine toimub ka rahvusliku ringkonna või rahvusliku rajooni keeles.

Kui kohtupidamine toimub keeles, mida üks pooltest ei mõista, peab kohus võimaldama talle tõlgi saamise, kelle kaudu ta tutvub kõigi asjas olevate dokumentidega, kogu kohtus toimuva tegevusega. Pool võib emakeeles kohtule esitada igasuguseid avaldusi ja dokumente (hagi palveid, kaebusi jne.), otsuste ja määruste ära kirjad tuleb poolele välja anda tema emakeeles.

Seaduse selle nõude hooletussejätmine või alahindamine on Stalinliku Konstitutsiooni rikkumine, Lenini-Stalini rahvuspoliitika moonutamine ja toob kaasa kohtuotsuse paratamatu äramuutmise.

III p e a t ü k k.

ASJA ETTEVALMISTAMINE KOHTU- ISTUNGILE.

Selleks, et kindlustada kohtuistungi õiget läbi viimist, peab kohtunik teostama järgmised toimetused: 1) tegema asja esialgse ettevalmistuse, 2) määrama asja arutamisele ja tegema korralduse pooltele õigeaegseks teatamiseks, tunnistajate, ekspertide ja vajalikel kordadel ka prokuröri väljakutsumiseks, 3) välja kutsuma kaasistujad, 4) asja materjali läbi uurima ja tutvustama sellega rahvakaasistujaid.

Asja põhjalik ettevalmistus enne selle arutamist on kohtunikule väga tähtis ja oluline kohustus. Ilma sellise põhjaliku ettevalmistuseta ei ole sageli võimalik asja kohtuistungil läbi arutada ja see tuleb edasi lükata. Tekib viivitus ja venitamine, mis on kohtu asjaajamises täiesti lubamatu ¹.

Asja arutamisele määramine, pooltele teatamine ja tunnistajate ning ekspertide väljakutsumine. Mõned kohtunikud vaatavad asja arutamisele määramisele kui tehnilisele tööle ja teevad selle ülesandeks sekretärile. Kuid asja arutamisele määramine ei ole kaugeltki mitte tehniline, vaid vastutav töö, mida peab

---

¹ Selle kohta vaata üksikasjalisemalt käesoleva Biblioteegi brošüüri: „Kohtuistungi ettevalmistamine“.

tegema kohtunik ise. Kohtunik peab kindlaks määrama mitte üksnes kohtuistungi päeva, vaid ka kellaaja, et pooled, tunnistajad ja eksperdid võiksid vabana harilikust tegevusest ega raiskaks asjata tööaega, et pooled võiksid asjaarutamisest osavõtmisele ette valmistuda.

Asjade üksikute kategooriate läbivaatamiseks määrab seadus täpsed tähtajad. VNFSV TsPK § 53-a ja 53-b ning teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid määravad tähtajad töö- ja alimendiasjade läbivaatamiseks. NSVL RKN, ÜK(b)P KK ja ÜAÜKN määrusega 28. detsembrist 1938. a. on väär-vallandamisasjade läbivaatamiseks määratud viiepäevane tähtaeg. Asjade teiste kategooriate läbivaatamiseks on määratud tähtajad NSVL ja liiduvabariikide KohtuRK direktiividega. Viivitamine asjade läbivaatamises raskendab kohtu tööd, venitab asjaajamist ja vähendab rikutud õiguste ennistamise efekti. Tähtaegadest tingimusteta kinnipidamine peab olema ühendatud poolte õiguste kaitsega. Seepärast tuleb kohtuistungi päev määrata sellise arvestusega, et protsessi osalised saaksid aegsasti teate ja et kutsete teised eksemplarid ühes kättesaamise allkirjadega saabuksid kohtusse asja arutamise päevaks.

Vajaduse korral tuleb kostjale koos kutsega saata ärakirjad hagiavaldusest ja selle juurde lisatud dokumentidest.

Rahvakaasistujate väljakutsumine. Kohtunik peab hoolitsema selle eest, et õigeaegselt oleksid välja kutsutud järjekordsed rahvakaasistujad, et seega vältida kohtuistungi edasilükkamist rahvakaasistuja mitteilmumise põhjusel. Ilmunud kaasistujaid peab kohtunik aitama asjadega ning vastavate seadustega

tutvuda. Ainult sel juhul võivad kaasistujad asja arutamisesest aktiivselt osa võtta.

Asja uurimine. Kuigi kohtunik tutvus asjaga juba selle esialgse ettevalmistamise käigus, peab ta siiski enne asja arutamist, kohtuistungi eelpäeval, asja hoolikalt uurima, koostama tõendite läbivaatamise eelplaani, ja kui asi on keerukas, tegema väljavõtteid dokumentidest.

Kohtuistungi eesistuja-kohtunik peab asjaolud esitama selgelt ning arusaadavalt ja juhtima kohtuistungit nii, et selgitataks kõik asjaolud ja kõrvaldataks kõik asjasse mittekuuluvad ja tähtsusetu asjaolud ning tõendid. Kui kohtunik asja ei tunne, ei saa ta kohtuistungi käiku juhtida, ta ei tea, mida pooltelt ja tunnistajailt küsida, asja arutamine läheb ilma kindla suunata, vajalikud asjaolud jäävad selgitamata, asi kuhjub täis temasse mittekuuluvaid materjale. Lõpptulemusena pole ei kohtunikul, kaasistujail ega istungisaalis viibijail selget kujutlust vaidluse olemusest. Seesugustel asjaoludel võib otsus osutada põhjendamatuks ja muudetakse ära.

IV p e a t ü k k .

KOHTUISTUNGI PIDAMISE KORD.

Kohtuistung asja arutamiseks peab olema läbi viidud kindla plaani järgi, et kõige paremini tagada poolte tõeliste vahekordade kindlakstegemist. Asja arutamine peab arenema ettenähtud järjekorras, nii et iga järgnev toimetuse areneks loomulikult eelnevast, põhineks sellel ja oleks sellest tingitud.

Iga asja puhul võib kohtuistungil jagada järgmisteks staadiumideks: 1) ettevalmistav staadium, 2) tõendite uurimine (asja arutamine sisuliselt), 3) poolte vaidlus, 4) otsuse kuulutamine.

Enne kui minna üksikute protsessi staadiumide käsitlemisele, tuleb selgitada eesistuja osa kohtuistungil.

VNFSV TsPK-s pole neid küsimusi reguleerivaid norme. Ukraina NSV TsPK paragraaf 114 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid panevad eesistujale kohtuistungil juhtimise ülesande ja kohtuistungil korra hoidmise kohustuse ning annavad talle korda rikkuvate isikute suhtes mõjutamisvahendite kohaldamise õiguse.

Turkmeeni NSV TsPK § 117 määrab peale selle, et eesistuja peab kohtuistungil käigu juhtimisel kõrvaldama sellest kõik läbivaatamisel olevasse asjasse mittepuutuva ja juhtima seda suunas, mis kõige rohkem soodustab poolte tõeliste õiguste ja vahekordade selgitamist. Kuigi seda reeglit ei ole teiste liiduvabariikide koodeksites ega ka VNFSV TsPK-s, tuleb kohtuistungil üldisest tähendusest ja istungit juhtiva eesistuja kohustest järeldada, et seesugusest reeglist peavad kinni pidama kõikide vabariikide kohtud.

Sellest sättest, et kohtuistungil eesistuv kohtunik juhib kohtuistungit, ei järeldu sugugi, et rahvakaasistujad pole protsessis küllaldaselt aktiivsed. Kohus on NSVL-s kollegiaalne, ja seepärast tuleb kollegiaalselt lahendada mitte üksnes need küsimused, mida kohus lõpptulemusena määrab kohtuotsuses, vaid ka kõik need küsimused, milledega kohus kohtub asja läbivaatamise käigus. Kohus, aga mitte eesistuja, peab otsustama kõik, mis ainult kuidagi puutub asjaolu-

desse, tõendite kogumisse ja uurimisse jms. Üksikisikuna otsustab eesistuja ainult küsimused, mis on seotud korra säilitamisega istungisaalis jms. Eesistuja on kohustatud jälgima seda, et protsessi osalised ei kalduks kõrvale kohtuliku läbivaatamise põhisuunast. Ta on kohustatud kõrvaldama küsimused, mis ei puutu arutatavasse asjasse. Kui aga pool kindlasti nõuab näiteks tunnistajale mingi küsimuse esitamist, on eesistuja kohustatud selle küsimuse kohtunikel otsustada laskma ja alles kohtuotsusega andma lõpliku vastuse. On iseenesestmõistetav, et kui otsustatakse tõendite lubatavuse küsimust, võib seda otsustada ainult kohus kollegiaalselt. Eesistuja peab looma seesuguse kohtuistungiga korra, mis kõigiti soodustaks kaasistujate kui võrdõiguslike kohtuliikmete initsiatiivi ja aktiivsust, teisest küljest aga tagaks kohtuistungiga õige suuna.

Asja õigeks otsustamiseks omab suurt tähtsust poolte, nende esindajate ja teiste protsessi osaliste õiguste silmaspidamine kohtu poolt. Seadus (TsPK § 5) kohustab kohut nõrgale poolele protsessis abi osutama, kuid see ei tähenda, et kohus võib ühte poolt teise kahjuks eelistada. Kohtunik peab meeles pidama ka protsessi põhiprintsiipi — poolte võrdsust. Osutades näiteks naishagejale abi tõendite kogumisel isaduse kindlakstegemiseks, ei tohi eesistuja või kaasistujad ilmutada tendentslikkust kostja suhtes: vastupidi, seda abi tuleb naishagejale osutada sellisel kujul, et ka kostjale oleks selge kohtu objektiivsus, tema püüd kindlaks teha poolte tõelisi vahekordi.

Kohtunike poolt esitatud küsimused peavad esitatud olema sellisel kujul, et ei tekiks veendumust, et kohtunik „on juba asja otsustanud“. On lubamatu,

kui näiteks isaduse kindlakstegemise asjas kohtunik ütleb kostjale: „Mis sa salgad, on ju selge.“ Seesuguse väljendusega ütles kohtunik esiteks juba oma arvamuse, ja kui õige otsus sisuliselt olekski, jätab ta alati ettetehtud otsuse mulje; teiseks on selline sinatamine lubamatu ka vormi poolest.

Seadus paneb eesistujale kohtusaalis korra hoidmise kohustuse. Juhtkirjas 4. novembrist 1935. a. kirjutab „Pravda“, et kohus peab ka oma välise kujuga sisendama lugupidamist seaduse vastu. Seepärast on äärmiselt tähtis see olustik, milles kohtuistung toimub. See peab olema kultuurne, asjalik olustik, et protsessi osalistel ja pealtvaatajail tekiks veendumus, et kohus käsitleb läbivaadatavat asja kogu tõsidusega, tähelepanuga ja hoolitsevusega, — siis tõuseb ka kohtu autoriteet.

Kohus peab nõudma ka pooltelt, teistelt protsessi osalistelt ja saalis viibivailt isikuil ettenähtud korra silmaspidamist, kultuurset käitumist ning eesistuja korraldustele alistumist.

Korralduskujate vastu võib tarvitusele võtta mõjutamisvahendeid, mis eesistujale seadusega on antud. VNFSV TsPK ei näe üldse ette ühtegi mõjutamisvahendit, kuid see ei tähenda siiski, et kohus ei või korralduskujate suhtes tarvitusele võtta mingeid vahendeid, — neil juhtudel kohaldab praktika KrPK vastavaid paragraafe.

Kohtuistungi ettevalmistav staadium. Selles staadiumis otsustab kohus küsimused asja arutamise võimalusest ja teeb kõik vajalikud ettevalmistavad toimetused selleks, et asja arutamine mööduks normaalselt.

Asja arutamiseks määratud kellaajal ilmub kohus

istungisaali, kuulutab kohtuistungi avatuks ja teatab, milline asi tuleb arutamisele.

Pärast kohtuistungi avamist peab kohus selgitama, kes pooltest ja kolmandaist isikuist on kohtuistungile ilmunud, ja otsustama küsimuse asja arutamise võimalusest ilmunutajäänute äraolekul. Siinjuures tuleb silmas pidada, et tsiviilprotsessis pole pooled üldreeglinas kohustatud asja arutamisele ilmuma (välja arvatud juhud, millest kõneldakse allpool), kuid pooltele peab olema teatatud asja arutamise ajast, et nad võiksid kasutada oma õigust anda kohtule seletusi ja osa võtta asja arutamisest. Seepärast peab kohus ilmumata jäänud poolte suhtes kõigepealt kontrollima, kas neile oli asja arutamise ajast seadsalt teatatud, kas toimikus on kutsete ära kirjad vastavate allkirjadega.

Kui toimikus ei ole tõendavaid andmeid, et pooltele on asja arutamise ajast teatatud, peab kohus asja arutamise edasi lükkama.

Ühe poole mitteilmumise korral võib kohus VNFSV TsPK § 98 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavate paragraafide järgi teha määruse asja arutamise kohta mitteilmunud poole äraolekul. Siinjuures tuleb silmas pidada, et poole mitteilmumine ei ole talle kahjuks, ja seepärast peab kohus hoolikalt kontrollima, kas asja arutamine on võimalik mitteilmunud poole äraolekul. Kui mitteilmunud pool saatis teate palvega asja arutamine ilmunise võimatuse tõttu edasi lükata, siis lükkab kohus asja arutamise edasi, kui ta mitteilmumise põhjuse kaaluvaks tunnistab.

Vastavalt VNFSV TsPK § 99-le ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavatele paragraafidele võib kohus mitteilmunud poole isiklike seletusi vajalikuks tunnistada: sel juhul lükkab kohus asja aru-

tamise edasi ja teatab sellest mitteilmunud poolele. Kui pool jääb ka pärast seesuguse teadustuse kättesaamist ilmutata, arutatakse asi tema äraolekul kohtu poolt kogutud tõendite alusel. Poole väljakutsumine isiklike seletuste andmiseks on lubatav ka neil juhtudel, kui asjast võtab osa selle poole esindaja. Eri-nevalt teiste liiduvabariikide koodeksitest annab Turkmeeni NSV TsPK § 112 kohtule õiguse lõpetada asja menetlust hageja mitteilmumise korral teiskordse väljakutse peale isiklike seletuste andmiseks, kui asjas olevad andmed pole küllaldased poolte vahelkordade selgitamiseks.

Millised on mõlemate poolte — hageja ja kostja — mitteilmumise tagajärjed neile kutsete kättesaamise teadete olemasolu korral? Vastavalt VNFSV TsPK § 100-le ja Uzbeki NSV TsPK § 104-le lükkab kohus neil juhtudel, kui puudub kas või ühe poole palve arutada asja tema äraolekul, asja arutamise edasi ja kordab kutset. Poolte mitteilmumise puhul teiskordse kutse peale ilma kaaluvate põhjusteta tuleb asja menetlus lõpetada.

Asja menetluse lõpetamise korral mõlemate poolte mitteilmumise pärast annavad VNFSV TsPK § 100 ja teiste liiduvabariikide (välja arvatud Valge-Vene NSV ja Gruusia NSV) TsPK vastavad paragraafid hagejale õiguse ettenähtud hagiagaegumuse tähtaja jooksul esitada hagi uuesti üldkorras.

Nagu juba osutatud, pole kostja ilmumine kohustuslik. Kuid üksikuil juhtudel tunnistab seadus kostja ilmumise kohuslikuks. Nii määrab VNFSV TsPK § 101, et varatu ja töövõimetu abikaasa ülalpidamise nõude (alimentide) ja töötasu asjades võib kohus kostja isikliku ilmumise tunnistada kohus-

likuks, mitteilmumise korral aga võib kohus teha kostja sundtoomise määruse. Sundtoomise määruse võib teha ainult pärast seda, kui kostjale on teatatud tema kohuslikust isiklikust ilmumisest ühes hoiatusega sundtoomise kohta. Kostja ilmumine on kohuslik isaduse kindlakstegemise ja laste ülalpidamise (alimentide) nõude asjades (VNFSV TsPK § 101-a); sel korral jäetakse kohtule õigus vabastada kostjat ilmumisest ainult juhul, kui tema elukoht asetseb kaugel asja läbivaatava kohtu asukohast või teistel kaaluvatel põhjustel. Mitteilmumise korral teeb kohus määruse kostja sundtoomiseks miilitsa abil. Olenemata sundtoomisest võib kohus, kui kostja esimese kutse puhul ilma kaaluvate põhjusteta ei ilmu, teda trahvida kuni 100 rublaga, kui aga asja arutamine edasi lükatakse, võib kohus temalt võtta allkirja elukohast mittelahkumise kohta kuni asja otsustamiseni.

Prokuröri mitteilmumise korral lükatakse asja arutamine edasi; ühtlasi teatab kohus sellest kõrgema astme prokurörile.

Seda reeglit tuleb silmas pidada sõltumatult sellest, kas prokurör esitas hagi või astus ta asjasse juba asja menetluse ajal (TsPK § 2) või jälle peab prokurör protsessist osa võtma kohtumääruse alusel (VNFSV TsPK § 12 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid).

Tunnistaja või eksperdi mitteilmumise korral peab kohus otsustama küsimuse asja arutamise võimalikkusest ilmumata tunnistajate äraolekul, eelnevalt ära kuulates nii selle poole, kelle palvel tunnistaja välja kutsuti, kui ka teiste protsessi osaliste (kostja, kolmandate isikute) arvamused, samuti ka asjast osavõtva prokuröri seisukoha. Tunnistades asja aruta-

mise ilmumata tunnistajate äraolekul võimatuks, teeb kohus määruse asja arutamise edasilükkamiseks.

Olenemata sellest, kas kohus tunnistab asja arutamise ilmumata tunnistajate äraolekul võimalikuks või mitte, peab kohus tegema ka määruse mõjutamisvahendite kohta tunnistaja suhtes kohtusse mitteilmumise eest. Vastavalt VNFSV TsPK § 129 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavatele paragraafidele ei ole kellelgi õigust kohtus tunnistamisest keelduda, välja arvatud juhud, kui nõutud faktide teatamine on seotud riikliku või ametisaladuse rikkumisega, kuid ka neil juhtudel on tunnistaja kohustatud kohtusse ilmuma.

Vastavalt VNFSV TsPK § 49 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavatele paragraafidele langeb ilma kaaluvate põhjusteta mitteilmunud tunnistaja kohtu määruse põhjal esimesel korral trahvi alla 3 kuni 10 rublani (Turkmeeni NSV TsPK järgi kuni 25 rublani), teisel korral — sundtoomise ja rahatrahvi alla kahekordses suuruses.

Kohtu poolt mittekaluvaiks tunnistatud põhjustel tunnistamisest keeldumise eest langeb tunnistaja trahvi alla kuni 50 rublani (VNFSV TsPK § 50 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid).

Seadus ei näe ette ekspertide mitteilmumise tagajärgi, kuid ekspertiisi kohta käivate seaduste üldmõttest tuleb järeldada, et ilmumata ekspertide äraolekul ei saa asja arutada. Kuid sellest üldreeglist võib olla erandeid. Kui ekspertiis on teostatud enne kohtuistungit ja eksperdi poolt esitatud arvamus annab täpsed ja selged vastused, võib kohus, küsinud pooltelt nõusolekut, teha määruse asja arutamiseks ilmumata ekspertide äraolekul. Kuid tuleb silmas

pidada, et ekspertiisi tulemuste arutamisel ja hindamisel võivad sageli tekkida selgusetused, vajadus esitada ekspertiisi suhtes täiendavaid küsimusi, seepärast võib asja arutamist ekspertide äraolekul lubada ainult erandjuhtudel.

Kohtu poolt mittekaaluvaiks tunnistatud põhjustel mitteilmumise või arvamuse andmisest keeldumise pärast langeb ekspert kohtu määrusega trahvi alla kuni 10 rublani (VNFSV TsPK § 51 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid).

Seoses poolte ilmumise küsimusega on vajalik vaadelda ka küsimust poolte esindajaist.

Kokkukõlas VNFSV TsPK § 12 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavate paragraafidega võivad pooled kohtus asja ajada isiklikult või oma esindajate kaudu, ja nii võib kohtuistungile ilmuda esindaja poole volitusel või jälle pool ühes oma esindajaga. Kohus ei või keelduda esindaja lubamisest; esindajate osavõtt ei ole lubatud ainult usuliste veendumuste tõttu sõjaväeteenistusest vabastamise asjades (VNFSV TsPK § 227 ja teiste liiduvabariikide vastavad paragraafid)¹.

Kohus peab kontrollima, kas antud isik võib olla esindajaks ja kas ta on varustatud vastavate volitustega.

Poolte esindajateks võivad olla: a) teovõimetute (alaealiste, vaimuhaigete) nimel nende seaduslikud

---

¹ Üldise sõjaväeteenistuskohustuse seadus 1. septembrist 1939. a. ei näe ette sõjaväeteenistusest vabastamist usulistel veendumustel. Sellega ühenduses on XXVI peatükk (§ 226 — 230) tähtsuse kaotanud. (Märkus VNFSV TsPK eestikeelsest väljaandest muudatustega kuni 20. novembrini 1940.)

esindajad, s. o. vanemad, eestkostjad; b) teovõimeliste nimel — advokaadid (kaitsjate kolleegiumi liikmed), ametiühingute volinikud tööliste ja teenistujate asjades ja teised asja arutava kohtu poolt käesolevas asjas esindamiseks lubatud isikud, riigiasutiste, -ettevõtete, kolhooside, kooperatiivsete ja teiste ühiskondlikkude organisatsioonide asjades nende teenistujad, juriskonsuldid, raamatupidajad, finantsosakondade juhatajad jt. (VNFSV TsPK § 15 ja 16 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid); v) peale selle ametlik esindaja, kes määratakse kohtu poolt hagi esitamise korral isiku vastu, kelle elukoht on teadmata.

Poolte esindajateks ei või olla: a) isikud, kes ei ole saanud 18 aastat vanaks; b) isikud, kelle õigusi on kitsendatud kohtuotsusega; v) eestkoste all olevad isikud; g) kaitsjate kolleegiumist väljaheidetud isikud; d) kohtunikud, kohtu-uurijad, prokurörid (VNFSV TsPK § 20 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid).

Kokkukõlas VNFSV TsPK § 17 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavate paragraafidega peavad poolte esindajad olema varustatud vastavate volitustega. Seaduslike esindajate suhtes peab kohus ainult veenduma — vanemate suhtes, kas nad on tõeliselt nende poolt esindatavate alaealiste vanemad, eestkostjate suhtes, kas nad on vastavate organite poolt eestkostjateks määratud (neil juhtudel tuleb asjatoimetuse juurde lisada eestkostjaks määramise tõend või määruse ära kirjad).

Advokaadid ja teised isikud peavad esitama erilise notariaalselt tõestatud volikirja. Notariaalse tõestamise asemel võivad töölised ja teenistujad tõestada

volikirja ettevõttes või asutises, kus nad töötavad, sõjaväelased — oma sõjaväeosas, talupojad (kolhoosnikud ja üksiktalupojad) — külanõukogus. Seadus lubab esinduse andmist volikirja asemel ka kohtuistungil protokollil kantava suulise avaldusega kohtus. Selline volituste andmine esindajale on võimalik ainult siis, kui pool ilmub kohtusse ühes oma esindajaga.

Ametiühingute volinikud, kes esinevad tööliste ja teenistujate huvide kaitseks, peavad kohtule esitama ametiühingulise organi tõendi ülesande kohta käesolevas asjas kohtus esineda.

Riigiasutiste ja -ettevõtete, kolhooside, kooperatiivsete ja teiste ühiskondlike organisatsioonide esindajad peavad esitama juhataja allkirjaga väljaantud ja pitsseriga varustatud volikirja.

Kokkukõlas VNFSV TsPK § 18 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavate paragraafidega „volitus annab esindajale õiguse kõigiks protsessuaaltoimetusteks, välja arvatud asja lõpetamine leppega, vaidluse andmine vahekohtusse, õigeksvõtmine, haginõudeist loobumine kas täielikult või osaliselt, edasivolituse andmine teisele isikule ja raha või vara vastuvõtmine“. Et esindaja võiks sooritada loeteldud toimetusi, peab see volikirjas eriti osutatud olema. See käib ka ametiühingute esindajate kohta, kes, esinedes ametiühingute tõendiste alusel, peavad loeteldud toimetuste sooritamiseks omama volitust isikult, kelle huvide kaitsjainad esinevad. See reegel ei käi vanemate ja eestkostjate kohta, aga kui nad omakorda volitavad asja ajamiseks esindajat, laienevad viimastele kõik esindamise kohta käivad sätted.

Viimaks on vaja märkida, et kui tekib vaidlus dokumendi võltsimise kohta, peab esindaja võltsimi-

sest teatamiseks saama oma volitajalt eri volituse.

Pärast poolte ja teiste protsessi osaliste ilmumise seotud kõigi küsimuste selgitamist ja lahendamist ning esindajate volituste kontrollimist küsib kohus pooltelt, kas neil on mingisuguseid avaldusi asja arutamise võimatuse kohta käesolevas kohtus või käesoleva kohtukoosseisu juures (VNFSV TsPK § 102).

Asja arutamine pole võimalik järgmistel juhtudel: a) kui on otstarbekohasem asja läbi vaadata mitte kostja töökoha, vaid tema elukoha järgi. Nagu teada, võib hageja TsPK § 25 alusel valida kohtu omal suval: kas kostja elukoha või teenistuskoha järgi; b) kui hagi on esitatud kostja viimase teadaoleva elukoha järgi (VNFSV TsPK § 26); kui kostja ilmus kohtuistungile ja taotab asja üleandmist läbivaatamiseks faktilise elukoha järgi olevasse kohtusse, võib kohus sellist taotist rahuldada; v) kui selgub, et antud vaidlus ei kuulu kohtus läbivaatamisele või et enne tema läbivaatamist kohtus oli hageja kohustatud nõudluse korras pöörduma teadaandega kostja poole; kuigi need küsimused peavad selgitatud ja lahendatud olema hagiavalduse vastuvõtmisel või asja esialgse ettevalmistamise menetluses, võivad nad siiski ilmned ka asja läbivaatamise jooksul kohtuistungil. Neil juhtudel teeb kohus määruse asja lõpetamise kohta või asjatoimetuse peatamise kohta (TsPK § 103 p. „g“).

Samas staadiumis lahendab kohus küsimused asja arutamise võimatusest käesoleva kohtukoosseisu juures, s. o. taanduste küsimuse. Kõigepealt on eesistuja kohustatud pooltele selgitama nende õigust taotada kohtunike, prokuröri, ekspertide taandamisi ja alles

seejärel esitama neile küsimuse seesuguste taotiste olemasolu kohta. Peale selle on kohtunikud ise omal initsiatiivil kohustatud teatama eneste taandumisest, kui selleks põhjused onemas.

Kohtunike taandamise põhjuseks on VNFSV TsPK § 104 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavate paragraafide järgi kohtunike huvitatus asja tulemusest, nende erisuhted pooltega. Seadus ei määra, mida mõista erisuhete all, jättes selle küsimuse igal üksikjuhul kohtu otsustada. Igal juhul tuleb taandamise põhjuseks lugeda kohtuniku või kaasistujate lähedane sugulus või hõimlus ühega pooltest või jälle seesugused suhted, kuigi mitte sugulaslikud, mis tekitavad kahtluse kohtuniku erapooletuses, sõbraliikud, või, vastupidi, vaenulikud suhted. Taandamise põhjuseks võivad olla ka sugulussuhted kohtunike vahel.

Peale selle on taandamise põhjuseks järgmised asjaolud: kui otsus asja kohta muudeti ära, siis ei või asja uuest läbivaatamisest kohtunikuna või kaasistujana osa võtta isikud, kes võtsid osa asja esimesest arutamisest kohtunikuna, tunnistajana, eksperdina, ühe poole esindajana, kui ka isikud, kes esinesid prokurörina. Taandamisele kuuluvad ka isikud, kes asja läbivaatamisest võtsid kohtunikuna osa kõrgemas kohtus, kui asja kohta tehtud otsus muudeti ära nende osavõtul. Kuid tuleb silmas pidada, et VNFSV TsPK § 246 järgi võib otsuse äramuutmisel saata asja läbivaatamiseks samale kohtukoosseisule: see peab kõrgema kohtu otsuses otseselt osutatud olema.

VNFSV ja teiste liiduvabariikide TsPK ei määra taotatud taandamiste lahendamise korda. Ainult

Turkmeeni NSV TsPK-s on ette nähtud kord (§ 124), et see küsimus lahendatakse kõigil juhtudel kogu kohtukoosseisu poolt. VNFSV KrPK § 47 määrab, et taandamised ühe kohtuniku vastu lahendatakse teiste kohtunike poolt taandatava kohtuniku juuresolekuta, et häälte võrdsuse puhul loetakse kohtunik taandatuks. Kui aga taandamist taotatakse kogu kohtukoosseisu suhtes, siis otsustatakse küsimus sama kohtukoosseisu poolt.

Taandustaotisi võib esitada ka prokuröri, eksperdi, tõlgi ja tunnistajate vastu. Taandamiste küsimused otsustatakse kohtu poolt.

Pärast taandamisküsimuste lahendamist eemaldab kohus tunnistajad tunnistajate tuppa, hoiatades neid enne vastutuse suhtes valetunnistuste andmise eest.

Pärast seda selgitab kohus pooltele, et nad võivad asja lõpetada leppega, et neil on õigus esitada küsimusi tunnistajatele ja ekspertidele, osa võtta ekspertiisi toimetamisest ja paigavaatlusest ning anda seletusi iga üksiku tõendi arutamise puhul, muuta oma nõuete alust jne.

Enne asja sisulise arutamise alustamist peab kohus ära kuulama poolte taotised tõendusmaterjali täiendamise, täiendavate tunnistajate väljakutsumise, ekspertiisi määramise, täiendavate dokumentide väljanõudmise jne. kohta. Peale selle võib esitada ka teisi taotisi — kaaskostjate, kolmandate isikute kaasatõmbamise kohta või jälle kolmandate isikute eneste taotisi asjasse astumise kohta. Nende küsimuste lahendamiseks peab kohus tingimata ära kuulama teise poole kaalutlused, samuti ka asjast osavõtva prokuröri

seisukoha. Nende küsimuste lahendamisel võib tekkida vajadus asja arutamist edasi lükata.

Pooled ei kaota nende küsimuste ülestõstmise õigust ka sel juhul, kui nende taotised on asja esialgse ettevalmistamise menetluses tagasi lükatud.

Asja sisuline arutamine. Tõendite uurimine. VNFSV TsPK § 105 määrab, et asja arutamine algab kohtu ettepanekuga pooltele anda seletusi ühes viieteaga kõigile nende poolt asja juurde lisatud tõenditele. Samasugune kord on ette nähtud ka Azerbaidžani NSV TsPK § 105-s. Kõigi teiste liiduvabariikide koodeksites on ette nähtud teine kord.

Asja arutamine algab asja ettekandega eesistuja või mõne kohtuliikme poolt, mille järel pooled annavad seletusi.

Praktika näitab, et otstarbekohasem ja õigem on kord, mille puhul asja arutamine algab asja ettekandega. Peaaegu kõigis VNFSV kohtutes on praktika sisse seadnud asja ettekandmise korra.

Kuid tuleb silmas pidada, et asja ettekandmine on kasulik ainult siis, kui ta käsitleb objektiivselt vaidluse olemust ja poolte poolt esitatud tõendeid. Ettekandja peab hoiduma oma arvamuse väljendamisest selle või teise poole väidete õiguse või õigusetuse kohta.

Pärast asja ettekandmist annavad pooled seletusi.

Enne kui üle minna tõendite uurimise küsimuse juurde, on vajalik peatuda VNFSV TsPK § 106-1. Selle paragraafi mõttest järgneb, et pooled peavad enne asja arutamise algust esitama kõik neil olemasolevad tõendid. Tõendite vastuvõtmine kohtu poolt pärast asja arutamise algust on lubatud ainult sel juhul, kui kohus tunnistab kaaluvaks need põhjused,

millede tõttu pooled ei saanud õigeaegselt neid tõendeid esitada.

Erinevalt KrPK-st pole ühegi liiduvabariigi TsPK-s paragraafe, mis määraksid tõendite uurimise korra, s. o. millises järjestuses, millises korras tuleb üle kuulata tunnistajaid, eksperte jne.; see aga ei tähenda, et tsiviilprotsessis ei tohi olla või ei ole seda korda.

Kohtupraktika seadis sisse järgmise tõendite uurimise korra. Pärast seda, kui poolte seletused on ära kuulatud, palub kohus neid tõendite uurimise korra suhtes arvamust avaldada; kui asjast võtab osa prokurör, kuulatakse ära ka tema seisukoht. Pärast seda sätib kohus oma määrusega käesoleva asja konkreetsete tingimuste kohaselt korra, mis soodustaks kõige paremini kõigi asjaolude selgitamist.

Algul tuleb üle kuulata hageja tunnistajad, seejärel kostja omad. Keerukas asjas, kui hagi koosneb mitmest nõudest, näiteks vallandamise ebaõigeks tunnistamises, töölt sunnitud puudumise, ületunnitööde ja kasutamata puhkuse eest tasu nõudmises, võib kohus algul uurida nii hageja kui kostja tõendeid ühe nõude suhtes ja pärast samas korras teiste nõuete suhtes. Põhireegel jääb aga muutmatuks: algul kuulatakse üle hageja tunnistajad ja pärast kostja omad.

Eesistuja paneb tunnistajale ette jutustada, mida ta antud asja kohta teab, mille järel võidakse esitada küsimusi. Siinjuures, kui kuulatakse üle hageja tunnistajat, esitab esimesena küsimuse hageja ja pärast kostja; kui aga tunnistaja on välja kutsutud kostja palvel, siis esitab esimesena küsimused kostja ja pärast hageja. Kui asjast võtab osa prokurör, kes hagi ei esitanud, esitab ta küsimused pärast pooli.

Igal pool võib tunnistajale esitada küsimusi vastuste täiendamiseks ja selgitamiseks, mis ta andis teiste poolte poolt esitatud küsimustele.

Eesistuja ja kohtu liikmed küsitlevad tunnistajaid pärast tema ülekuulamise lõppemist kõigi poolte poolt, kuid nad võivad esitada küsimusi ka igal momendil tunnistaja poolt poolte küsimustele antud vastuste selgitamiseks ja täiendamiseks.

Peale selle on vajalik tunnistajate küsitlemisel silmas pidada, et enne küsitlemist tuleb iga tunnistajat hoiatada kriminaalvastutuse suhtes valetunnistuse eest (VNFSV TsPK § 132 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid). Iga tunnistaja kuulatakse üle eraldi (VNFSV TsPK § 133), tunnistajad, kes ei ole veel tunnistust andnud, ei või asja arutamise ajal istungisaalis viibida (VNFSV TsPK § 132) ning ülekuulatud tunnistajad peavad asja arutamise lõppemiseni istungisaali jääma. Istungisaalist ajutiselt lahkuda võib tunnistaja ainult kohtu loal ja poolte nõusolekul.

Ülekuulatud tunnistajat võib teiskordselt küsitella tema enese avalduse põhjal, poolte palvel või kohtu algatusel (VNFSV TsPK § 137). Kohus võib tunnistajaid ka vastastada, et selgitada vasturääkivusi nende öeldistes (VNFSV TsPK § 138); vastastamist võib määrata ka tunnistajal poolega.

Kõigil juhtudel, kui eksperdid peavad olema kohtuistungile kutsutud, viibivad nad istungisaalis kogu asjaarutamise aja, neil on õigus asja materjali-dega tutvuda, küsimusi esitada pooltele, tunnistajaile jne. Asja arutamine ekspertiisi toimetanud eksperdi puudumisel võib aset leida üksikuil juhtudel, kui eksperdi arvamus põhineb laboratoorsel uurimi-

sel ega nõua selgitusi, näiteks kui isaduse kindlakstegemise hagi puhul oli toimetatud hageja, kostja ja lapse vere uurimine ja kui arvamuses on tähendatud, et kõigi kolme vere iseärasuste tõttu ei saa teha järeldust, et kostja isadus oleks võimatu, kuid samuti puudub võimalus oletuseks, et kostjat võib isaks tunnistada. Sel juhul pole eksperdi väljakutsumiseks kohtuistungile mingit vajadust.

Ekspertiisi toimetamisel enne kohtuistungit või kohtuistungil ajal peavad kohtu määruses olema osutatud küsimused, millele ekspert peab vastama. Need küsimused võivad esitatud olla mitte üksnes kohtu, vaid ka poolte poolt. Kohus võib ühe või teise poole poolt esitatud küsimuse tagasi lükata; kui ta leiab, et antud küsimusel pole asja suhtes tähtsust, peab kohus oma keeldumist motiveerima.

VNFSV TsPK § 155 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid määravad, et eksperdid annavad oma arvamuse kohtu suval suuliselt või kirjalikult. Suulised arvamused kantakse protokollile ja kirjutatakse eksperdi poolt alla. Ukraina NSV TsPK § 175 määrab, et eksperdid annavad oma arvamuse alati kirjalikul kujul. Seda sätet tuleb lugeda otsustavaks, sest eksperdid väljendavad oma arvamusi kirjalikult kahtlemata paremini kui sekretär.

Ekspertiisi küsitlemine algab tema arvamuse avaldamisega. Kui asjast võtsid osa mitu eksperti ja andsid erinevad arvamused, siis avaldatakse iga eksperdi arvamus. Pärast seda võivad pooled ja kohtunikud esitada ekspertidele küsimusi nende poolt esitatud arvamuse selgitamiseks ja täiendamiseks ja selle arvamuse aluste kohta. Vastused küsimustele kantakse protokollile.

Kohus ei ole seotud ekspertiisi arvamusega, ta võib määrata uue ekspertiisi või jälle ekspertiisi kokkuvõtted oma otsuses tagasi lükata. Neil juhtudel peab kohus põhjendama oma mittenõusolekut ekspertiisi kokkuvõtetega.

Kirjalike tõendite uurimine toimub nende täieliku või osalise ettelugemise teel ja poolte seletuste ärakuulamisega asjas olevate nii etteloetud kui ka ettelugemata dokumentide suhtes.

Kohuslikule ettelugemisele kuuluvad ühe poole poolt esitatud ja teisele poolele teadmata dokumendid, samuti ka kohtu poolt vahetult väljanõutud dokumendid. Samuti kuuluvad ettelugemisele dokumendid poolte taotiste põhjal või jälle siis, kui dokumendi suhtes tekkis poolte vahel vaidlus dokumendi täpse sisu või sisu mõtte kohta või dokumendi sisu või tema üksikute osade tõlgitsemise küsimuse kohta. Kohus võib dokumendi ette lugeda omal algatusel ja paluda pooli selle sisu või tähenduse suhtes seletusi anda. Kui asjas on ettelugemata dokumente, peab kohus kontrollima, kas pooled neist teavad.

Kui dokumentide esitamine kohtusse on raskendatud näiteks nende rohkearvulisuse tõttu või selle tõttu, et ainult osa neist omab asja suhtes tähtsust, võib kohus nõuda seatud korras tõestatud väljavõtete esitamist või toimetada dokumentide paiklikku vaatlust (VNFSV TsPK § 144 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid).

Esitatud või väljanõutud dokumentide suhtes võidakse teha avaldusi nende võltsituse kohta.

VNFSV TsPK § 148 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid määravad, et siis, kui kahtlustatud dokumendi esitanud pool või pool, kelle

huvides seesugune dokument oli välja nõutud, loobub seesuguse dokumendi tõendina kasutamisest asjas, võib ta kohut paluda asja teiste tõendite alusel läbi vaadata. Praktikas aga juhtub vahel nii, et see dokument on ainsaks tõendiks asjas või et ilma selle dokumendita, kuigi teiste tõendite olemasolul, osutub poolte tõeliste vahekordade selgitamine raskendatuks või isegi võimatuks. Neil juhtudel võib kohus keelduda dokumendi tõendina kõrvaldamisest ja toimetada selle dokumendi kontrollimist.

Samuti peab kohus kontrollima dokumendi võltsitust, kui pool, kes esitas dokumendi või kelle huvides see oli kohtu poolt välja nõutud, ei loobu selle kasutamisest tõendina, teiste sõnadega öeldes, lükkab tagasi võltsituse avalduse; siinjuures on dokumendi võltsituse avalduse teinud pool kohustatud esitama tõendid dokumendi võltsituse kohta ning kohus peab toimetama dokumendi võltsituse kontrollimist (VNFSV TsPK § 149 ja 150 ning teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid).

Kui kohus veendub dokumendi võltsituses, kõrvaldab ta selle tõendite hulgast ja algatab süüdlaste vastu kriminaaljälitamist. Asjaoludest olenevalt võib menetlust läbivaadatavas asjas peatada kuni kriminaalasja läbivaatamiseni (VNFSV TsPK § 151 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid).

Juhtudel, kui kohtul tekib vahetu tutvumise vajadus eseme seisukorraga, asjade asetusega, ruumide plaanistusega, dokumentidega, mida ei saadud kohule esitada, jne., toimetatakse paiklik vaatlus. Ostarbekohasemaks osutub paiklikku vaatlust toimetada kogu kohtukoosseisuga, et kogu kohtukoosseis, kel

tuleb vaatluse andmete alusel otsus teha, võiks vaatlusele kuuluvate esemetega vahetult tutvuda.

Ainult erandjuhtudel, kui ei osutu võimalikuks teostada vaatlust kogu kohtukoosseisuga, võib seda teha eesistuja üksinda.

Paiklikust vaatlusest peab teatama pooltele ja asjast osavõtvale prokurörile. Kui nad ilmuvad, siis võtavad nad vaatlusest osa (VNFSV TsPK § 161 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid).

Kui asjast võtab osa ekspert, siis kutsutakse ta paiklikule vaatlusele. Tema osavõtt sellest on kohuslik.

Paikliku vaatluse toimetamise puhul koostatakse protokoll, kuhu kantakse kõige vaadeldava täpne kirjeldus, kõik sooritatud toimetused ja vaatluse juures viibinud isikute avaldused. Protokoll kirjutatakse alla kõigi vaatluse juures viibinud isikute poolt. Protokollile tuleb lisandada kõik koha peal koostatud plaanid, joonised, ülesvõtted jms.; kui aga need dokumendid olid koostatud juba varem ja koha peal ainult võrreldud (kontrollitud), lisandatakse nad samuti protokollile, kus võrdlemise tulemused peavad olema ära märgitud.

Paikliku vaatluse tulemused (protokoll ja kõik sellele lisandatud dokumendid) tuleb kohtuistungil ette lugeda.

Kõigi liiduvabariikide TsPK-tes pole ette nähtud asitõendeid kui tõendite liiki tsiviilasjades, kuid kohtupraktikas nad esinevad siiski.

Kui asjas on olemas asitõendid, tulevad need kohtuistungil vaatlemisele kohtu ja poolte poolt. Vaatluse tulemus ja sel puhul poolte poolt tehtud avaldused tuleb kohtuistungil protokollile kanda.

Kui üksikud kohtu toimetused olid sooritatud väljaspool kohtuistungit tõendite tagamise korras või asja läbivaatava kohtu ülesandel teise kohtu poolt — nagu üksik ülesanne, tunnistaja või poole ülekuulamine, ekspertiis, paiklik vaatlus, samuti ka juba varem ülekuulatud tunnistaja ilmumise võimatuse korral —, siis tuleb kõik need aktid ja protokollid kohtuistungil ette lugeda, kusjuures pooled võivad nende suhtes oma seletusi anda. Nende dokumentide ettelugemine tuleb kohtuistungil protokollis eriliselt ära märkida.

VNFSV TsPK § 108 ja teiste liiduvabariikide vastavad paragraafid ütlevad, et „tunnistanud asja küllaldaselt selgitatuks, lõpetab kohus asja arutamise ja asub otsuse tegemisele“. Seda seaduse üldist formulatsiooni tõlgitsetakse praktikas sageli valesti; temast saadakse aru ses mõttes, et kohtul on õigus lõpetada tõendite uurimist igal momendil, kui talle „asi näib küllaldaselt selgitatud“. Vähe sellest — vahel viib seesugune seadusest arusaamine niikaugele, et kohus, lõpetades väljakutsutud tunnistajate ülekuulamise, asub otsuse tegemisele.

Seesugune praktika mitte üksnes ei järeldu seadusest, vaid on ühest küljest vastuolus poolte tõeliste õiguste ja vahekordade selgitamise ülesannetega (TsPK § 5), teisest küljest rikub poolte õigusi protsessis.

Muidugi, ühtede või teiste tõendite lubamine ning ühes sellega nende uurimine kohtuistungil oleneb sellest, kas kohus peab neid asja suhtes tähtsaks (TsPK § 119). Kohus võib ühe või teise asjaolu niivõrd üldtuntuks tunnistada, et see ei vaja tõendamist

(TsPK § 120), kuid kohus peab alati meeles pidama, et tõendi mittelubamine või tunnistaja ülekuulamise lõpetamine peab olema motiveeritud. Lähtudes sellest, tuleb õigeaks tunnistada seesugune kord, mis on loodud kohtupraktika poolt, kus küsimus tõendite uurimise lõpetamisest on, samuti nagu kohtuliku uurimise lõpetamine kriminaalasjas, erilise arutamise esemeks, ja kohus teeb selle kohta eri määruse. Sellelt vaatekohalt, kui kõik asjas olevad tõendid on uuritud, esitab kohus pooltele küsimuse, millega nad sooviksid asja läbivaatamist täiendada. Pärast seda teeb kohus määruse tõendite uurimise lõpetamiseks.

Poolte vaidlus. Lähtudes sellest, et seaduses pole otsesest vihjet poolte vaidlusele, tehakse sageli valejäreldus, et poolte vaidlus tsiviilprotsessis on ebavajalik või isegi lubamatu. Selline järeldus mitte üksnes ei järgne seadusest, vaid on vastuolus ka terve mõistusega. Pärast seda, kui kohus koos pooltega tegi läbi suure ja keerulise töö kõigi tõendite uurimisel, on mitte üksnes pooltele, vaid ka kohtule väga kasulik, et pooled teeksid lõppkokkuvõtte, teataksid kohtule, milliseid fakte nad loevad kindlakstehtuiks, millised nende arvates ei ole kindlaks tehtud ja misugused on nende juriidilised järeldused, s. o. millistel alustel nad loevad hagi rahuldamisele kuuluvaks või mittekuuluvaks.

Poolte vaidluseks peab olema seatud järgmine kord: esimesena saab sõna hageja, samuti ka kolmas isik hageja poolel, seejärel kostja ja tema poolel osavõttev kolmas isik. Kui hagejale anti pärast kostja kõnet veel kord väljendumise võimalus (repliik), siis tuleb poolte võrdsuse pärast anda ka kostjale vastamise võimalus. Kui asjast võtab osa kolmas isik ise-

seisvate haginõuetega, siis kuulatakse tema kõne ära pärast põhipoolte, s. o. hageja ja kostja vaidlust, kuid viimastele peab antama vastamise õigus, sest hageja ja kostja on iseseisvate haginõuetega kolmanda isiku suhtes kostjateks.

Tuleb ka silmas pidada, et poole esindaja olemasolu protsessis ei võta temalt eneselt õigust pärast esindaja kõnet kohtule seletusi anda, kui ta seda soovib. Järjekord võib olla ka teine: algul saab sõna pool ise ja pärast tema esindaja.

Mis puutub prokuröri, siis tuleb eristada kahte juhtu: 1) kui prokurör esitas hagi ja 2) kui prokurör astus asjasse ilma iseseisva hagi esitamisetä või oli asjasse kaasa tõmmatud kohtu poolt TsPK § 12 korras. Esimesel juhul esineb prokurör, kes kasutab protsessis poole õigusi hagejana, vaidluses esimesena, teisel juhul esitab ta oma arvamuse pärast poolte vaidlust.

Vaidluse ajal võivad pooled toetuda ainult neile tõenditele, mis on asjas olemas ja vaadati läbi kohtuistungil. Kui poolte vaidluse ajal selgub uute tõendite läbivaatamise vajadus, teeb kohus omal algatusel või poolte taotusel määruse tõendite uurimise uuesti alustamiseks.

Pärast uue tõendite uurimise lõppemist toimub poolte vaidlus uuesti üldises korras.

Sama korra järgi käiakse siis, kui küsimus uutest tõenditest tekkis kohtunike nõupidamise ajal nõupidamistoas.

Pärast poolte vaidlust teatab eesistuja, et kohus eemaldub otsuse tegemiseks nõupidamistuppa. Selleks ajaks kuulutatakse istung katkestatuks.

Kohtuotsuse kuulutamine. Kohtuotsuse kuulutamine on viimseks, sulgevaks toimetuseks, millega lõpeb tsiviilasja kohtulik läbivaatamine.

Sellele protsessuaalsele momendile ei saa vaadata kui mingisugusele formaalsusele. Kohtuotsuse kuulutamine on tõsine protsessuaalne akt ja seepärast tuleb teda toimetada olukorras, mis vastab Vabariigi nimel väljakuulutatava otsuse autoriteedile. Kohus kuulutab otsuse seistes ja kõik kohtusaalis viibivad isikud kuulavad otsust seistes. Otsus loetakse eesistuja poolt ette täpselt, selgelt, kõvasti — nii, et kõik juuresviibijad võiksid selle sisust aru saada. Kuulutanud kohtuotsuse, peab eesistuja pooltelt küsima, kas nad otsusest aru said, ja kui vajalik, selgitama otsuse olemust. Peale selle peab eesistuja tingimata selgitama pooltele nende õiguse otsuse peale edasi kaevata ja edasikaebuse esitamise korra. Seega loetakse kohtuistung asja suhtes lõppenuks.

V p e a t ü k k.

ASJA ARUTAMISE EDASILÜKKAMINE JA ASJA MENETLUSE PEATAMINE.

Asja arutamist edasi lükates peab kohus oma määruses täpselt näitama põhjused, mis kutsusid välja edasilükkamise vajaduse, ja vahendid, mis on vajalikud järgmisel istungil asja arutamise võimaluse tagamiseks.

VNFSV TsPK § 107 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid sisaldavad sätte, et asja edasi lükates peab kohus võimalikult määrama asja

arutamiseks uue istungipäeva. Praktikas ei peeta seda sätet kohtu poolt sageli silmas, kuna ometi selle täitmine tagab ilmunud pooltele ja tunnistajaile asja arutamise päevast teatamise ja säästab kutsete saatmise vajaduse.

VNFSV TsPK sama § 107 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid (välja arvatud Valge-Vene NSV, Azerbaidžani NSV, Turkmeeni NSV) määravad, et asja arutamist edasi lükates peab kohus ilmunud tunnistajad üle kuulama; nende tunnistajate teiskordne väljakutsumine on lubatav ainult eriti erandlikel juhtudel. See reegel on mõeldud selleks, et töötajaid nende tavalise töö juurest mitte asjata ära kiskuda. Kuid tuleb siiski silmas pidada, et suulisuse, katkestamatuse ja vahendituse printsiip nõuavad, et kohtunikud, kellel tuleb asjas otsus teha, peavad ise vahetult vastu võtma kõik asjas olevad tõendid. Peale selle võib asja arutamisel järgmisel kohtuistungil tekkida vajadus juba ülekuulatud tunnistajate taasülekuulamiseks või jälle tunnistajate vastastamise vajadus. Viimaks tuleb ka silmas pidada, et kui asja arutamine lükatakse edasi ühe poole mitteilmumise tõttu, siis on poole äraolekul tunnistajate ülekuulamine poole õiguse rikkumiseks tõendite uurimisest osa võtta. Lükates asja arutamise edasi, peab kohus seepärast väga hoolikalt arutama ilmunud tunnistajate ülekuulamise võimalust ilma neid järgmisele istungile välja kutsumata, lubades seesugust ülekuulamist ainult erandjuhtudel.

Asja arutamise edasilükkamisest tuleb eristada asja menetluse peatamist. Esimesel juhul viiakse asja arutamine edasi teisele päevale, teisele kohtuistungile, teisel juhul menetlus peatub, s. o. ühtegi toimetust

asja suhtes ei sooritata kuni seaduses ettenähtud sündmuse saabumiseni.

VNFSV TsPK § 113 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavate paragraafide järgi peab kohus menetluse peatama: a) kui üks pooltest või kolmas isik sureb, b) poole eestkoste alla paigutamise vajaduse korral või muul kohtus hagemise ja kostmise kitsendamise juhul (kui asja läbivaatamise menetluses ilmneb, et hageja või kostja on vaimuhaige või vaimuhaigeks jäänud ja seetõttu ei evi protsessuaalset teovõimet, kui asja läbivaatamise menetluses ilmneb, et pool ei ole veel 18-aastane jne.), v) juriidilise isiku (asutise, ettevõtte, kolhoosi, kooperatiivse või muu ühiskondliku organisatsiooni) olemasolu lõppemise juhul, kui ta esines asjas poolena (lõppemise all tuleb mõista likvideerimist, ühendamist, lahutamist), g) kui üks pooltest kutsutakse Tööliste ja Talupoegade Punaväe või Mere-sõjalaevastiku tegevossa, d) kui antud asja ei saa otsustada enne teise asja lahendamist, mis on läbivaatamisel tsiviil-, kriminaal- või administratiivkorras.

Peale ülalloeeldud juhtude, kus kohus peab menetluse peatama, annab seadus mõnel juhul kohtule õiguse konkreetseist asjaoludest olenevalt asja menetlust peatada. VNFSV TsPK § 114 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavate paragraafide järgi võib kohus menetlust peatada juhul, kui üks pool on kutsutud T.-T. Punaväkke või Mere-sõjalaevastikku või mõne sundkoormatise täitmisele.

Tuleb silmas pidada, et eelnevas lõigus kõneldatakse isikuist, kes on kutsutud T.-T. Punaväe või Mere-sõjalaevastiku tegevossa, s. o. kui osa, milles pool viibib, on viidud sõjaolukorda, millal menetluse

peatamine on kohuslik; antud juhul aga on kõne hari-likust sõjaväeteenistuskohuse kandmise kutsest, jä-relikult ei käi see kõigi sõjaväelaste kohta, näiteks komandeeriva ja juhtiva koosseisu kohta, teiseks võib kohus menetlust ka mitte peatada. Nii näiteks võla-nõude hagi esitamise puhul isiku vastu, kes on kutsu-tud T.-T. Punaväe ridadesse, võib kohus, sõltuvalt konkreetsetest asjaoludest, peatamata menetlust, aru-tada asja kostja äraolekul, kellele kutse on kätte antud.

Menetluse peatamise mitmesugused juhud on esile kutsutud erinevaist põhjustist ja seepärast mää-ratakse ka erinevalt aeg, mille jooksul menetlus pea-tub. Asja menetluse uuendamine sõltub sageli kindla asjaolu saabumisest, seda võib mõnikord soodustada teise poole, kuid ka kohtu initsiatiiv (TsPK § 115).

Seoses asja menetluse peatamisega kerkib aegu-mistähtaegade küsimus.

VNFSV TsPK § 116 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavate paragraafide järgi võib asja menetlust uuendada aegumistähtaaja jooksul, mis on õigussuhete antud liigi jaoks seadusega määratud. Loomulikult kerkib küsimus, millisest momendist peale loetakse neid tähtaegu. Asja menetluse peatamise juhul ühe poole surma korral, eestkoste määramise vajaduse tõttu ja asjas poolena esineva juriidilise isiku ole-masolu lõppemise tõttu loetakse aegumistähtaega asja menetluse peatamise momendist. Kui menetlus on peatatud poole kutsumise tõttu T.-T. Punaväe või Mere-sõjalaevastiku tegevossa, siis poole T.-T. Puna-väe või Mere-sõjalaevastiku tegevosas viibimise lõppe-mise momendist. Samal viisil loetakse aegumistäht-aega neil juhtudel, kui pool on kutsutud T.-T. Puna-

väkke või Mere-sõjalaevastikku sõjaväekohustuse või mõne teise riikliku kohustuse kandmiseks.

Kui aga asja menetlus oli peatatud kuni teise asja lahendamiseni, siis algab aegumistähtaeg kohtuotsuse jõustumise momendist teises asjas või jälle administratiivorgani poolt määruse tegemise momendist.

VI p e a t ü k k.

ASJA MENETLUSE LÕPETAMINE JA ASJA LÕPETAMINE LEPPEGA.

Kohtupraktikas leiab mõnikord aset mitmesugustel põhjustel asja menetluse lõpetamine esimese instantsi kohtu poolt. VNFSV ja teiste liiduvabariikide TsPK tunnevad väheseid põhjusi menetluse lõpetamiseks. VNFSV Ülemkohus seletas veel 1925. a., et menetlust võib lõpetada ainult neil juhtudel, kui see on seaduses ette nähtud, teistel juhtudel aga on kohus asja sisulise läbivaatamise puhul kohustatud kas rahuldama hageja nõuet (osaliselt või täieliselt) või hagi tagasi lükkama.

Menetluse lõpetamine võib aset leida ainult järgmistel juhtudel:

a) hageja loobumise tõttu hagist (VNFSV TsPK § 2 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid). Menetluse lõpetamine võtab sel juhul hagejalt õiguse esitada kostja vastu hagi, mis tuleneb samadest alustest sama vaidluseseme suhtes. Kohus peab kontrollima hageja hagist loobumise põhjusi ja võib loobumist mitte vastu võtta ning asja sisuliselt läbi vaadata;

b) poolte mitteilmumise korral juhtudel, mis on ette nähtud VNFSV TsPK § 100 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavates paragraafides. Nendel alustel asja menetluse lõpetamise korda on üksikasjaliselt käsitletud peatükis kohtuistungist;

v) menetluse mitteuuendamise pärast, kui ta on peatatud poolte kokkuleppel (Valge-Vene NSV TsPK § 114 ja Ukraina NSV, Turkmeeni NSV ning Gruusia NSV TsPK vastavad paragraafid);

g) juhul, kui antud vaidlus ei kuulu läbivaatamisele kohtus;

d) poolte vahel leppetoiingu sõlmimise juhul.

Tuleb vahet teha kohtuliku ja mittekohtuliku leppetoiingu vahel. Mittekohtulik leppetoiing on poolte kokkulepe vaidluse likvideerimise kohta, mis sõlmitakse poolte vahel ilma kohtu osavõtuta. Seesugune leppetoiing kuulub kohtu läbivaatamisele tõendite kohta käivate üldreeglite järgi.

Kohtulik leppetoiing on poolte kokkulepe vaidlussuhete likvideerimise kohta, mis on sõlmitud kohtuistungil enesel ja kohtu poolt kinnitatud.

Sel juhul lõpeb menetlus ilma tema uuendamise või uue hagi esitamise õigusega. Kui üks pooltest ei täida leppetoiingu tingimusi, annab kohus teise poole palvel välja täitelehe.

Kohtulik leppetoiing sõlmitakse kohtu kontrolli all. Seepärast peab kohus kontrollima leppetoiingu tingimusi ja võib selle kinnitamisest keelduda, kui ta leiab, et see on sõlmitud seaduse möödamiseks või rikkumiseks, riigi või kolmandate isikute huvide rikkumiseks või jälle pettuse, ähvardusega jne.

VII p e a t ü k k.

KOHTUISTUNGI PROTOKOLL.

Kohus teeb otsuse ainult nende materjalide alusel, mis vaadati läbi kohtuistungil. Kas otsus vastab sellele, mis kohtu poolt kindlaks tehti, seda võib kontrollida ainult kohtuistungil protokolli olevate sissekannete alusel. Peale selle on otsuse seaduslikkuse kontrollimiseks eriti vajalik kontrollida kohtu koosseisu, seda, kes võttis osa kohtuistungist, kas oli pooltele antud võimalus kasutada oma protsessuaalseid õigusi, kas viimaseid ei rikutud, milliseid taotisi ja avaldusi pooled tegid, missugused neist kohtu poolt rahuldati, missugused lükati tagasi ja mispärast jne. Kõike seda saab kontrollida ainult kohtuistungil protokolli alusel.

Seepärast ongi protokollil eriti suur tähtsus, ta tõestab kõik faktid ja asjaolud, mis leidsid aset kohtuistungil.

Protokoll on ainsaks allikaks, mille kaudu võib kontrollida, mida seletasid tunnistajad, millise arvamuse andis ekspert, millised dokumendid keegi esitas, milliseid seletusi andsid pooled jne. Kohtuotsus võib põhineda kohtuistungil materjalidel, aga kui üks või teine asjaolu pole protokollis fikseeritud, siis muudetakse otsus ära.

On täiesti selge, et protokoll peab olema täielikuks ja täiuslikuks fotoks kõigest sellest, mis kohtuistungil toimus. Mida täielikum saab protokoll, mida õigemalt ta peegeldab kohtuistungil käiku, poolte ja kohtu toimetusi, seda kergem on kontrollida otsuse seaduslikkust ja põhjendatust.

Seepärast annavad seadus ja kohtu praktika kohtuistungile protokollile erandliku tähtsuse. Kohtuistungile protokollile õigsa pidamise eest vastutab kohtunik, aga mitte üksnes sekretär. Jämedaimaks rikkumiseks on seesugused faktid, kui kohtuistungile protokoll ei ole kohtuniku poolt alla kirjutatud, sest see näitab, et ta pole seda lugenud. Sageli juhtub, et kohtunik kirjutab protokollile alla seda läbi lugemata, see on lähedane teenistusalalisele kuriteole. On vaja silmas pidada, et sekretär ei stenografeeri poolte seletusi, tunnistajate öeldisi jne., vaid kirjutab lühidalt üles kõige olulisema. Kuid seda, mis osutub oluliseks poolte seletustes ja tunnistajate öeldistes, ei saa ka kogenud sekretär alati kindlaks teha, seepärast peab asja arutav ja protokollile eest vastutav kohtunik mitte üksnes protokollile lugema, vaid ka seda parandama. Seepärast peab kohtunik protokollile vahetult pärast istungit läbi lugema ja võib üksikjuhtudel siinsamas kohtuistungil kontrollida sekretäri poolt tehtud sissekannet selle ettelugemise teel.

Protokoll peab kohuslikult sisaldama järgmised punktid:

1) Koht (linna, küla nimetus), kus asja arutatakse, asja arutamise aeg (aasta, kuu, päev), kohtuistungile alguse ja lõpu aeg, kohtu koosseis (eesistuja ja rahvakaasistujate perekonnanimed), sekretäri, asjast osavõtva prokuröri ja tõlgi perekonnanimed.

2) Milline asi on arutamisel (kelle hagi kelle vastu ja mille kohta).

3) Täpne loetelu, kes olid kohtuistungile kutsutud ja kes kutsutuist ilmus, kes ei ilmunud. Mitteilmunute suhtes on vaja osutada, kas on olemas all-

kirjad kutse kätteandmise kohta, samuti ka teated mitteilmumise põhjuste kohta, kui need on teada.

Kui asjast võtavad osa poolte esindajad, on vaja näidata esindaja perekonnanimi ja see volitus, mille ta esitas. Kui volitus antakse kohtus suuliselt, siis tuleb see üksikasjaliselt protokollile kanda. Lubatud on seesugused sissekanded: „ilmusid pooled ja tunnistajad“.

4) Üksikasjaline sissekanne poolte taotistest ja kohtu määrused, mis on nende taotiste puhul tehtud. Kui määrus on tehtud eemaldumisel nõupidamistuppa, siis lisandatakse määrus protokollile, protokollis eneses tehakse aga selle kohta märkus.

5) Pooltele nende õiguste selgitamine eesistuja poolt.

6) Eesistuja hoiatus tunnistajaile nende vastutuse suhtes valetunnistuste eest ja nende eemaldamise kohta kohtuistungis saalist.

7) Poolte seletused, tunnistajate öeldised, eksperdile esitatud küsimused ja tema poolt antud vastused (peale nende, mis on väljendatud kirjalikus arvamuses).

Need sissekanded on kõige raskemad, kuid ka kõige olulisemad, neile peavad kohtunik ja sekretär erilist tähelepanu omistama; siin on vajalik kõige piinlikum täpsus ja akuraatsus. Toome näite. Isaduse kindlakstegemise hagi vastab kostja hagi tunnustamise küsimusele: „Tunnistan, et olin hagejaga abielus, kuid last omaks ei loe,“ ja sekretär kannab sisse: „Kostja tunnustas hagi.“ Kas pole selge, et seesugune sissekanne moonutab tõelikkust? Seepärast peab kohtunik kohtuistungis käigu jooksul sekretäri tema raskes töös aitama. See abi seisneb selles,

et kohtunik peab istungi käiku, üksikuid seletusi ja öeldisi suunama nii, et sekretär võiks taibata antud seletuste olemust, aga mitte püüda üksikuid sõnu.

8) Millised dokumendid ette loeti, millised asitõendid läbi vaadati ja seletused, mis nendega seoses anti.

9) Poolte vaidluse lühike käsitlus, nende lõppjärelused.

10) Prokuröri arvamus (kui ta ei esitanud hagi).

11) Kõik kohtu poolt kohtuistungis käigus tehtud määrused, kui nad tehti suuliselt siinsamas kohtuistungis saalis. Kui aga määrus tehti kirjalikult, lisandatakse ta protokollile, mille kohta tehakse märge protokollis eneses.

Peale siinloeteldu kantakse kohuslikult protokollile kõik see, mille protokollile kandmist taotasid pooled, kolmandad isikud, nende esindajad ja ka prokurör.

Protokollile kantakse ka otsuse olemuse, edasikaebamise õiguse, edasikaebuse esitamise tähtaja ja korra selgitamine kohtuniku poolt.

Kõik sissekanded tuleb protokollile teha samas järjekorras, millises toimusid need toimetused kohtus.

VNFSV TsPK § 111 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavate paragraafide järgi tuleb protokoll koostada otse istungil; mis puutub protokollile alla kirjutamisele, siis lahendatakse see küsimus üksikute vabariikide koodeksites erinevalt. Mõne järgi kirjutatakse protokoll alla kohtuniku ja sekretäri poolt, teiste järgi kirjutavad protokollile alla ka tunnistajad ja eksperdid nendes osades, mis neisse puutuvad, kuid Turkmeeni NSV TsPK järgi kirjutavad protokollile alla ka pooled.

Praktika näitab, et tunnistajate ja ekspertide allkirjad protokollis nende seletuste all on väga kasulikud, kuid ainult tingimusel, et nende seletuste sissekanded enne allakirjutamist ette loetakse. Mis puutub pooltesse, siis on vaevalt mõeldav, et nad oma allkirjaga samal kohtuistungil võiksid kinnitada protokollis õigsust, kuivõrd nad on huvitatud kogu protokollis õigsusest. Üksikjuhtudel on kasulik lasta neil alla kirjutada oma seletusi, kui näiteks kostja tunnustab hagi või kui hageja hagit loobub.

VNFSV TsPK § 112 ja teiste liiduvabariikide TsPK vastavad paragraafid annavad pooltele ja teistele protsessi osalistele õiguse protokolliga tutvuda ja mitte hiljem kui kolm päeva pärast protokollis kinnitamist oma märkusi esitada. Protokoll tuleb kohtuniku poolt kinnitada ja alla kirjutada kohe istungi lõppemise päeval.

Protokollisse muudatuste sissekandmise küsimus otsustatakse istungil esistuja-kohtuniku poolt.

Kohtuistungi protokollile tuleb kõigil juhtudel kohuslikult lisandada protokollis kohta tehtud märkmed ühes kohtuniku määrusega nende kohta.

SISUKORD.

	Lk.
I ptk. Tsiviilasjade kohtuistungi poliitiline ja protsessuaalne tähtsus	3
II ptk. Põhiprintsiibid, millele on ehitatud kohtuistung	6
III ptk. Asja ettevalmistamine kohtuistungile . .	16
IV ptk. Kohtuistungi pidamise kord	18
V ptk. Asja arutamise edasilükkamine ja asja menetluse peatamine	42
VI ptk. Asja menetluse lõpetamine ja asja lõpetamine leppega	46
VII ptk. Kohtuistungi protokoll	48

A

11726

„RAHVAKOHTUNIK
BIBLIOTEEGIS" ILMUVAID TEOSEID:

Tšeltsov: Kohtu alla andmine.

Koževnikov: Kriminaalasjade alluvus.

Laptev: Kuriteo koosseis ja kriminaalasjade kvalifikatsioon.

Arsenjev: Kohtuistung kriminaalasjades.

Koževnikov: Kohtuotsus kriminaalasjades.

„ Otsuste peale edasikaebamine ja protestimine
kriminaalasjades.

Menšagin: Kuriteod võimuorganite vastu.

Utevski: Kuriteost osavõtt.

Durmanov: Karistatuse aegumine ja kustumine.

Lapšina: Abort.

Abramov: Kohtuotsused tsiviilasjades.

Reichel: Alimentide asjad.

Tšhikvadze: Huligaansus.

„ Võitlus spekulatsiooniga.

Kleinman: Kohtu otsuste ja määruste peale edasikaebamine
ja protestimine tsiviilasjades.

Jt. jt.

HIND 1 EBL. 50 KOP.